

Урок 6

**Групи слів за походженням: власне українські й запозичені слова.
Тлумачний словник української мови.
Словник іншомовних слів**

Прочитайте слова, пригадайте,
що означає кожне з них.

Синоніми

Антоніми

Омоніми

Однозначні слова

Багатозначні слова

Пряме значення слова

Переносне значення слова

Правильні відповіді

Синоніми — це слова, які близькі або однакові за значенням, але різні за звучанням.

Антоніми — це слова з протилежними значеннями.

Омоніми — це слова, які однаково звучать та пишуться, але мають різне значення.

Однозначні слова — це слова з одним лексичним значенням.

Багатозначні слова — це слова з двома і більше лексичними значеннями.

Пряме значення слова — це його основне лексичне значення.

Переносне значення слова — це його вторинне значення, яке виникло на основі прямого.

Дослідження-передбачення

Прочитайте пари слів. Як вони називаються?

*Злий – агресивний,
мовознавство – лінгвістика,
адаптувати – пристосувати.*

Дослідження-передбачення

*Злий – агресивний,
мовознавство – лінгвістика,
адаптувати – пристосувати.*

Пари слів, які близькі або однакові за значенням, але різні за звучанням, називаються **синонімічними парами**.

- Яке зі слів синонімічної пари є запозиченим, а яке українським?
- Як ви їх розрізнили?

Правильна відповідь

Пари слів, які близькі або однакові за значенням, але різні за звучанням, називаються **синонімічними парами**.

Злий (українське) – агресивний (запозичене),

мовознавство (українське) – лінгвістика (запозичене),

адаптувати (запозичене) – пристосувати (українське).

Прочитайте тексти, визначте їхню стильову належність.
Що нового ви дізнались? Сформулюйте усно по два запитання до кожного тексту і дайте відповіді на них.

Текст 1

Запозичення іншомовних слів – наслідок географічних, економічних, наукових, культурних та інших зв'язків між народами. В українській мові, за підрахунками лінгвістів, чужомовні слова становлять приблизно 10 відсотків.

Наша мова підпорядковує запозичення своїм фонетичним та граматичним законам і не боїться втратити оригінальності та неповторності від уживання чужих слів. Проте запозичати треба лише тоді, коли мова не має власного лексичного відповідника для якогось поняття (За О.Пономаревим).

Текст 2

Власне українська (питома українська) лексика є кількісно найбільшим пластом у словниковому складі нашої мови. Власне українські слова виражають специфіку мови, тобто те, чим вона на лексичному рівні відмінна від інших слов'янських мов. Переважна більшість власне українських слів виникла на основі лексичного складу староукраїнської (XI–XIV століття) мови.

Питомі українські слова мають різні значення й уживаються для називання предметів, явищ природи, життя й побуту людей, їхньої виробничої діяльності: гай, січень, багаття, вихователь, хурделиця тощо. Власне українськими є не тільки самостійні, а й службові частини мови: серед, задля, попід, бо, чи, зате, однак (За матеріалами Інтернету).

Власне українські слова:

назви родинних зв'язків	мати, дочка, брат;
назви частин людського тіла	мозок, брова, вухо;
назви тварин, птахів, риб, комах	свиня, вовк, гуска, вугор, оса;
назви рослин	дерево, дуб, ясен;
назви житла та його частин	дім, двері, двір;
назви небесних світил, часу і явищ природи	Сонце, Місяць, день, ніч, весна, дощ;
назви основних дій і процесів	іти, везти, жити, їсти, пити;
назви основних якостей	довгий, світлий, вузький.

Іншомовні (запозичені) слова:

старослов'янізми	храм, древо, прах, раб, єдиний, приязнь, учитель, гординя, возвеличити, воздвигнути, предтеча, соратник, благословенний, вождь тощо;
грецизми	корабель, кедр, кипарис, крокодил, монастир, граматика, логіка, філософія, бібліотека, театр тощо;
латинізми	алібі, імперія, коефіцієнт, дисципліна, абітурієнт тощо;
тюркізми	аркан, аршин, байрак, товар, сарай, козак, балик, чабан тощо;

Іншомовні (запозичені) слова:

з німецької
мови

грунт, фарба, цегла, шахта, бутерброд,
гросмейстер тощо;

з французької
мови

квартира, міністр, аташе, ампула,
сюжет, флакон, вуаль тощо;

з англійської
мови

грейдер, комбайн, спонсор, біфштекс,
тренер, клуб, трамвай, тролейбус тощо;

з інших мов

трап, трос, алегро, віолончель,
композитор, піаніно, соната, карамель,
москіти, завод, кадет, болт, затвор,
гучномовець тощо.

Лексичне значення слів можна знайти у тлумачному словнику. Ви можете скористатися онлайн версією «Словника української мови» в 11 томах, виданого у 1970-1980 роках, за покликанням <http://sum.in.ua/>

Словник української мови

Академічний тлумачний словник (1970—1980)

в означеннях

Вітаємо в онлайн-версії «Словника української мови» в 11 томах.

Про словник

Одинадцятитомний «Словник української мови» (або СУМ-11), що його було видано у 1970 — 1980 роках, став першим у історії тлумачним словником української мови. На ньому базуються чи не всі сучасні українські тлумачні словники, зокрема «Великий тлумачний словник сучасної української мови» (ВТССУМ) та оновлений «Словник української мови у 20 томах», публікацію якого розпочала Академія наук України у 2010 році.

Словник укладено великим колективом науковців за україномовною літературою від часів Котляревського до 1980 року. Після більшості тлумачень у словнику наведено справжні випадки вживання слова, що ілюструють його значення.

Попри обов'язкову на час його виходу політичну заангажованість, СУМ-11 становить беззаперечний скарб вітчизняної лексикографії.

Знайдіть у тлумачному словнику значення поданих слів. Ви можете скористатися онлайн версією «Словника української мови» в 11 томах, виданого у 1970-1980 роках, за покликанням

<http://sum.in.ua/>

Занотуйте ці слова. Доведіть, що лексеми є питомими українськими. Уведіть декілька з них у речення. Запам'ятайте ці слова й дбайте про активне вживання їх у власному

мовленні

Бавитися, баритися, бентежити, бешкетник, вайлуватий, вибагливий, виднокіл, вишуканий, віхола, вряди-годи, гаптувати, глузувати, горілиць, гребувати, дошкуляти, зворушливий, кволий, крислатий, ластовиння, майоріти, мимохіть, ницьма, нівечити, осередок, осоння, ошукати, підвалини, попри, потяг, притаманний, ремствувати, сахатися, строкатий, хизуватися, хист.

До іншомовних слів доберіть синоніми – українські відповідники.

Процент, фон, аплодисменти, аграрний, дискусія, індустрія, експлуатація, настурція, аероплан, паралельний.

Довідка: обговорення, відсоток, промисловість, тло, літак, оплески, рівнобіжний, сільськогосподарський, визиск, красоля.

Правильні відповіді

Процент — відсоток;

фон — тло;

аплодисменти — оплески;

аграрний — сільськогосподарський;

дискусія — обговорення;

індустрія — промисловість;

експлуатація — визиск;

настурція — красоля;

аероплан — літак;

паралельний — рівнобіжний.

Дослідження-реконструкція

Замініть виділені в реченнях слова власне українськими.

1. Дівчинка **хвалилася** новим **голубим** **платтям**.
2. Він не хотів **гратися** з дітьми, бо ті **насміхалися** з його **веснянок**.
3. Донька десь **затрималася**, і мати почала **тривожитися**.
4. За **горизонтом** верби й тополі.

Дослідження-реконструкція

Правильні відповіді

1. Дівчинка **хизувалася** новою **блакитною** сукнею.
2. Він не хотів **бавитися** з дітьми, бо ті **кепкували** з його **ластовиння**.
3. Донька десь **забарилася**, і мати почала **бентежитися**.
4. За **видноколом** верби й тополі.

Гра «Четверте зайве»

Підкресліть слово, відмінне від інших походженням.

- Дорога, шосе, магістраль, автотраса.
- Обрій, виднокіл, горизонт, крайнебо.
- Ходити, бігти, іти, чимчикувати.

Гра «Четверте зайве»

Правильні відповіді

- Дорога, шосе, магістраль, автотраса.
- Обрій, виднокіл, горизонт, крайнебо.
- Ходити, бігти, іти, чимчикувати.

У якому рядку всі слова питомо українські?

1. Вікно, тролейбус, штани, депо, вогонь.
2. Мрія, борщ, паляниця, сніданок, чарівний.
3. Сокира, телевізор, хата, рука, шапка.
4. Воля, телефон, каса, дім, готель.
5. Автобус, театр, страх, домофон, м'яч.

Правильна відповідь

1. Вікно, тролейбус, штани, депо, вогонь.
2. *Мрія, борщ, паляниця, сніданок, чарівний.*
3. Сокира, телевізор, хата, рука, шапка.
4. Воля, телефон, каса, дім, готель.
5. Автобус, театр, страх, домофон, м'яч.

У якому рядку всі слова запозичені?

1. Денді, довгий, гурт, шарф, зона.
2. Дебют, таксі, декада, декларація, фіаско.
3. Плаття, коса, буряк, фауна, залп.
4. Гуща, автор, клоун, портфель, квітка.
5. Ізолятор, кашне, сестра, капюшон, фланель.

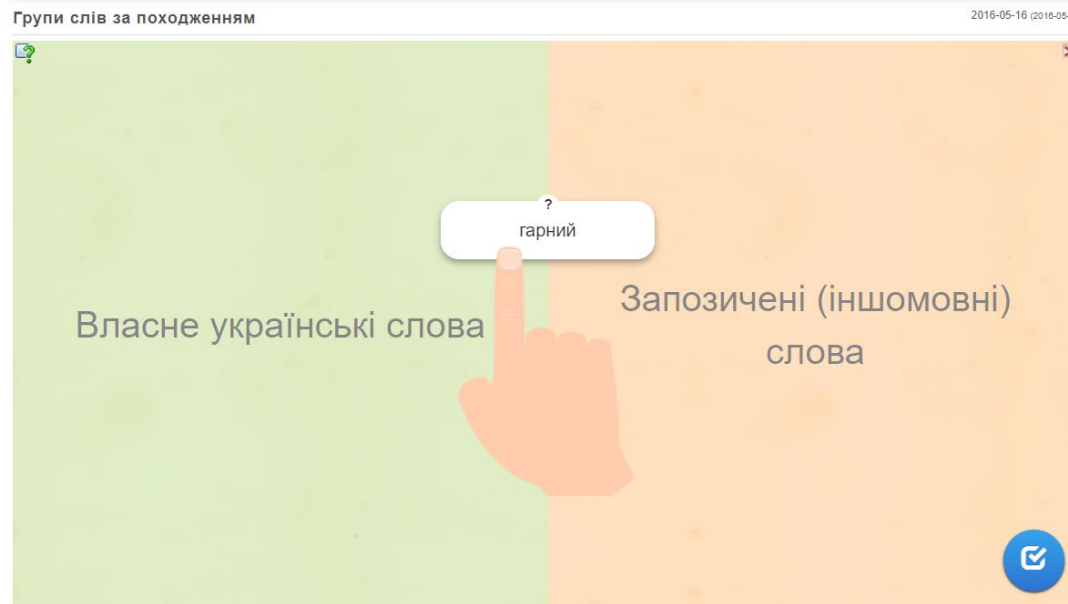
Правильна відповідь

1. Денді, довгий, гурт, шарф, зона.
2. *Дебют, таксі, декада, декларація, фіаско.*
3. Плаття, коса, буряк, фауна, залп.
4. Гуща, автор, клоун, портфель, квітка.
5. Ізолятор, кашне, сестра, капюшон, фланель.

Завдання «Групи слів за походженням»

Розподіліть слова у дві групи:
власне українські слова та
іншомовні (запозичені).

<https://learningapps.org/2382808>

УКРАЇНСЬКА МОВА - ЯК МЕД:

СОЛОДКА, КВІТКОВА,
КОРІСНА ДЛЯ ЗДОРОВ'Я

Запам'ятайте!
Ніжно українською

залюблений	грайливий
натхнення	смаколики
приємний	милий
усмішка	серденько
ласунка	пустунка
зашарітися	зворушливо
любощі	пестощі
шаленіти	тішитися

Говорімо українською!

тег	мітка	фотографія	світлина
стикер	наліпка	лайк	уподобайка
фактор	чинник	вікенд	вихідний
кавер	переспів	пост	допис
ок	гаразд	вау	овва

